

УДК 94 (477): 35.073.6 "17"

Юлія Головка
(м. Запоріжжя)**СВІДЧЕННЯ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ
НА ФЕОДОСІЙСЬКІЙ МИТНИЦІ (1797 Р.)
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена висвітленню зловживань на Феодосійській митниці в Таврійській області, особливостей роботи митних установ та організації зовнішньої торгівлі на півдні України наприкінці XVIII ст.

Ключові слова: джерело, зовнішня торгівля, мито, митниця, митний чиновник, документація, зловживання, підкуп (хабарництво), контрабанда, купецтво.

Однією з вагомих складових джерельної бази дослідження історії зовнішньої торгівлі на півдні України наприкінці XVIII ст. є документація митних установ, яка фіксує процес перевезення товарів через кордон і їх оформлення на митниці, нарахування та стягнення мита, наявність у торговців документів на товар (або транспорт, або робітників) та відповідність наявних документів чинному законодавству і т.д. Особливе місце серед митної документації посідають документи з повідомленнями про зловживання на митних установах – це могли бути рапорти, подання, донесення і т.д., написані як звичайними митними службовцями, так і представниками митного керівництва, які виявляли порушення або зловживання в підпорядкованих їм митних установах відповідно до своїх службових обов'язків. Такі документи виконували функцію ініціативних і провокували появу цілого комплексу документів, до якого входили пояснення, рапорти, листування і т.д. Сам же ініціативний документ у створеній ним справі часто був відсутній, і судити про нього можемо тільки з покликань на нього в подальшому листуванні [1]. Це пояснюється важливістю для державного інтересу не самого повідомлення про зловживання або порушення на митних установах, а результатів розслідування. Але навіть без ініціативного документа такі справи становлять неабиякий інтерес завдяки відображенню в них не тільки внутрішнього життя митної установи, але й ставлення митних службовців та чиновників до виконання своїх службових обов'язків та їх бачення зовнішньої торгівлі на прикладі діяльності конкретного порту, митниці, окремих службовців і т.д. У більшості випадків подання або рапорти про службову невідповідність подавалися за певними правилами і являли собою перелік конкретних порушень, які могли завдати або вже завдали шкоду державній скарбниці або безпеці держави, і за наявності відповідних повноважень у дописувача – пропозиції щодо попередження подальших негативних наслідків цієї ситуації (наприклад, запропонувати звільнення або переведення на іншу службу конкретних порушників з превентивною метою) [2, арк. 204-205].

У цьому випадку маємо унікальний документ, який поєднує в собі риси скарги, зізнання у власній провіні та доносу і є складовою невеликого комплексу документів [3]. Цей комплекс складається з 11 документів, частина яких уже була опублікована [4, с. 248-158]. Автором основного документа в цій справі – власне, свідчень – є секретар Воронежської міської думи Андрій Мойсейович Федоров. Його можна вважати типовим дрібним чиновником, яких було багато на теренах Російської імперії наприкінці XVIII ст.: він народився в містечку Усмонь Воронежської губернії в родині канцеляриста Федорова Мойсея Федоровича, службу почав копіїстом в Усмонській волосній канцелярії, за чотири роки отримав чин канцеляриста і наступного 1780 року одружився з дочкою тульського купця Якова Васильовича Петрова [3, арк. 8 зв.]. Саме остання подія мала поворотне значення в подальшій

біографії канцеляриста А.М. Федорова, тесть якого був записаний до херсонського купецтва і мешкав разом із двома синами на півдні України – у Криму та в Херсоні. У 1786 році Олексій Петров, шурина А.М. Федорова, дорогою з Херсона до Москви заїздив у гості до А.М. Федорова і запропонував йому посаду секретаря Херсонського магістрату [3, арк. 9]. Переїзд російських чиновників та купецтва до Південної України в пошуках нового місця служби в останньому десятилітті XVIII ст. був поширеним явищем. У кожного з них були власні міркування з приводу необхідності такого кроку, але, вочевидь, вони вбачали певні перспективи для розвитку своєї кар'єри на півдні України. Купець О. Петров збирався 1788 року стати бургомістром або ратманом у Херсоні і фактично запрошував А.М. Федорова працювати під його керівництвом, на що одразу ж отримав згоду. Очевидно, А.М. Федоров також вважав службу в магістраті Херсона більш перспективною, ніж в управі благочинія при Тульському намісницькому правлінні. У жовтні 1787 року, отримавши повідомлення від шурина про його обрання бургомістром, А.М. Федоров разом із дружиною від'їздить до Херсона й отримує там обіцяну посаду. Із січня 1791 до квітня 1792 року у зв'язку зі змінами у складі магістрату А.М. Федоров залишався без посади і мешкав у свого шурина, підробляючи оформленням купецьких документів, а згодом працював у комісаріатській експедиції Чорноморського адміралтейського правління [3, арк. 10].

У січні 1793 року А.М. Федоров переїздить до Таврійської області, де певний час також перебував без служби, доки не стало відомо про вакансії цолнера та пакгаузного інспектора у Феодосійській портовій митниці. Таврійський губернатор С.С. Жегулін затвердив прошення А.М. Федорова призначити його на посаду пакгаузного інспектора, але за відсутності цолнера у Феодосійській митниці Таврійська казенна палата поклала обов'язки і цолнера, і пакгаузного інспектора на А.М. Федорова [3, арк. 10 зв.].

Практика поєднання посад була доволі поширеною на митних установах Південної України, й основною причиною цього явища були саме кадрові проблеми – нестача персоналу відповідної підготовки та з досвідом роботи. Вихід знаходили в поєднанні посад – тимчасовому або постійному. Найпоширенішим варіантом поєднання було поєднання посад вагштемпельмейстера та штемпельмейстера (існувала навіть об'єднуюча назва – вагштемпельмейстер), а вже поєднану посаду вагштемпельмейстера інколи поєднували ще раз – із посадою екера [5; 6; 7, с. 264-265], решта варіантів поєднань відзначаються значно рідше (інспектора та касира, контролера та викладчика мита, пакгаузного інспектора та вагмейстера) [5, арк. 44-45; 8, с. 240-243]. Саме тому призначення А.М. Федорова пакгаузним інспектором із виконанням обов'язків цолнера не було винятковим явищем і не здивувало служителів Феодосійської портової митниці, у тому числі вагштемпельмейстера Кирила Семеновича Піщалкіна, який на час прибуття А.М. Федорова до нового місця служби був старшим на митниці [3, арк. 10 зв.]. Невдовзі А.М. Федоров передав повноваження цолнера новопризначеному прапорщику Ангелію Степанову й надалі виконував тільки обов'язки пакгаузного інспектора [3, арк. 11]. У вересні 1793 року А.М. Федорова звільнили зі служби [9, арк. 70] і він разом із дружиною повернувся до свого тестя та братів дружини, де подружжя й прожило до вересня 1794 року, коли вирішили повернутися до Воронежської губернії. Тут А.М. Федоров підробляв оформленням документів приватних осіб і в червні 1796 року був прийнятий на службу секретарем Воронежської міської думи [3, арк. 17]. У січні 1797 року, перебуваючи на згаданій посаді, він і вирішив донести до відомої Імператорської Величності інформацію про бачені на власні очі зловживання феодосійських митників, завдяки чому невдовзі опинився у Москві в Таємній канцелярії.

Перший наявний у справі документ датований 21 січня 1797 року (вхідна дата – 1 лютого 1797 року) і являє собою звернення секретаря Воронежської міської думи А.М. Федорова до імператора з проханням особисто повідомити про зловживання службовців Таврійської губернії та значні збитки, заподіяні державній скарбниці. Дописувач обіцяв, що витрати на його поїздку до імператора не йтимуть ні в яке

порівняння зі збитками, яких уже зазнала і може зазнати в майбутньому державна скарбниця [3, арк. 2]. Реакція влади не забарилася: вже 13 лютого 1797 року о шостій ранку на А.М. Федорова чекав кур'єр, який мав супроводжувати секретаря Воронежської міської думи до Москви [3, арк. 17]. Доставити колишнього митного службовця до Таємної канцелярії мав кур'єр Сенатських рот Теплеєв, якому було наказано упродовж подорожі стежити за А.М. Федоровим, але поводитися з ним "не суворо", крім того, передбачалося казенне забезпечення не тільки самої подорожі, але й купівля необхідного зимового одягу для А.М. Федорова в разі його відсутності [3, арк. 5]. Дата прибуття до Москви кур'єра з секретарем з Воронежа в жодному з документів прямо не вказана, але найімовірніше все відбулося 12 березня 1797 р., оскільки саме цією датою зареєстровано отримання листа воронезького губернатора І.В. Новикова до генерал-прокурора О.Б. Куракіна (лист віз кур'єр Теплеєв), де губернатор повідомляв про відправлення А.М. Федорова з кур'єром до Москви [3, арк. 6].

Займатися розслідуванням викладеного в доносі А.М. Федорова питання було доручено особисто генерал-прокурору О.Б. Куракіну, що, безумовно, свідчить про переконливість дописувача та допущення імператором можливості значних зловживань на митних установах [3, арк. 1]. Про те, що до перспективи викриття зловживань поставилися доволі серйозно, свідчить і той факт, що доправлення секретаря Воронежської міської думи до Таємної експедиції було ретельно сплановано і засекречено: воронезькому губернатору було доручено знайти і передати кур'єру А.М. Федорова – без пояснення причин [3, арк. 4], а кур'єр не знав навіть прізвища людини, яку мав супроводжувати [3, арк. 5]. Спочатку спілкування з А.М. Федоровим планувалося в Санкт-Петербурзі, і відповідним чином були розраховані прогонні кур'єру та А.М. Федорову, але через від'їзд генерал-прокурора до Москви місце зустрічі перенесли: про це свідчать виправлення у чернетці наказу, підготовленого для кур'єра Сенатських рот – правки внесені в практично готовий текст (чистовий) і стосуються як перерахунку витрат на доставку А.М. Федорова, так і певних особливостей самої доставки у зв'язку зі зміною пункту призначення [3, арк. 5].

Перша доповідь генерал-прокурора О.Б. Куракіна імператору з приводу результатів розслідування датована 17 березня 1797 року і свідчить про певні зміни в ставленні до питання: повідомлені А.М. Федоровим подробиці зловживань у Таврійській області генерал-прокурора не вразили, крім того, генерал-прокурор дав можливість А.М. Федорову викласти всю інформацію в письмовій формі, щоб з'ясувати "прямой источник, побудивший к такому доносу" [3, л.7]. Як і передбачав у своїй доповіді генерал-прокурор пояснення, складене А.М. Федоровим, виявилось "весьма обширным" – дев'ять з половиною аркушів тексту, написаного чітким почерком, без дати та підпису. Текст свідчень не містить жодних питань або передмов, є суцільним і ведеться від імені самого А.М. Федорова. Свідчення складаються з трьох частин: вступна частина свідчень (більше двох аркушів тексту в оригіналі) – від народження та початку служби до переїзду до Криму в пошуках нової служби; друга частина стосується влаштування на службу до Феодосійської портової митниці, власне, зловживань та вжитих А. Федоровим заходів щодо їх попередження та припинення; третя частина присвячена поневірянням після звільнення з Феодосійської митниці та поверненню до Воронежської губернії й закінчується описом приїзду А. Федорова до Москви разом із кур'єром Теплеєвим [4, с. 248-258].

Свідчення секретаря А.М. Федорова є основним документом у справі і становлять інтерес не тільки як джерело інформації щодо власне зловживань на митній установі, але й як проекція світобачення та побуту пересічного митного службовця. Насамперед викладення свідчень відрізняється надзвичайною детальністю й очевидним бажанням викласти інформацію якомога переконливіше, адже до описаних зловживань сам дописувач мав безпосереднє відношення. Згідно з описом подій сам А.М. Федоров виконував свої службові обов'язки без особливих ускладнень – реєстрував прибулі торгові судна, вів облік завантаження торгових суден провізією, облік продажу товарів (яблука, каштани, оцет і т.д.) та стягнення мита, поки

25 березня 1793 р. (дата чітко вказана у тексті свідчень) не відбулася бесіда з вагштемпельмейстером К.С. Піщалкіним, яка й підштовхнула А.М. Федорова до думки про певну небезпечність його служби: вагштемпельмейстер застерігав новоприбулого пакгаузного інспектора і тимчасового цолнера, що їхня недосвідченість та необізнаність з особливостями митної справи можуть призвести до ненавмисної участі в якомусь зловживанні, а поширене серед населення уявлення про злодійкуватість митників тільки погіршить ситуацію. Очевидно, вагштемпельмейстер ділився власним досвідом, адже наводив приклади можливих зловживань, наприклад, підробку митної документації [3, арк. 10 зв.]. Фактично таке зловживання (фальсифікація документації) могло тлумачитися як участь у контрабанді й передбачало доволі суворе покарання, але з іншого боку – подібні заходи були взаємовигідні купецтву та митним службовцям, та й виявити їх було практично неможливо, адже підроблялася саме початкова документація, на основі якої складалася вся наступна (вторинна), і перевірити задокументовану інформацію можна було тільки за наявності в пакгаузі (або просто на території митниці) згадуваного в ній товару. Виявити таку контрабанду можна було тільки за допомогою доносу, який міг з'явитися за трьох умов: наявність непричетного до контрабанди митного службовця, обізнаність цього службовця з інформацією (тобто доступ до службової документації та до пакгаузів), бажання відстоювати державні інтереси. З іншого боку, недонесення про зловживання розцінювалося як причетність до самого злочину і також каралося.

Вагштемпельмейстер К.С. Піщалкін та пакгаузний інспектор А.М. Федоров домовилися стежити за діями вже призначеного цолнера А. Степанова задля виявлення зловживань із його боку. І зловживання були виявлені: по-перше, замість дозволеної тарифом до вивозу з Російської імперії чорної вовни цолнер А. Степанов дозволив вивозити сіру та білу, по-друге, той же цолнер дозволив знести з торгового судна 5 сундуків без їх перевірки у пакгаузі [3, арк. 11]. Намагання вагштемпельмейстера та пакгаузного інспектора змусити цолнера А. Степанова дотримуватися правил митного огляду й вимог тарифу призвели до конфлікту з власником згадуваних сундуків – з купцем Доросієм: він погрожував поскаржитися керівництву Таврійської області, що, напевно, і зробив. Невдовзі А.М. Федоров був викликаний до радника з митної справи Таврійської казенної палати Е.І. Караценова, щоб надати пояснення з приводу скарги згадуваного купця. Уважне ставлення до скарг купецтва було частиною торгової політики держави, особливо в регіоні, де розвиток зовнішньої торгівлі всіляко заохочувався, крім того, ставлення купецтва (як правило, місцевого) до конкретного директора митниці чи цолнера могло суттєво вплинути на його службову кар'єру [10, арк. 187 зв.]. А.М. Федоров скористався можливістю донести до відома митного керівництва свої підозри щодо зловживань цолнера Феодосійської митниці, у свою чергу Е.І. Караценов спробував з'ясувати обставини іншої справи – у Константинополі було зафіксовано привезення з Феодосійського порту заборонених до вивозу так званих "сирих шкір", хоча вивезення подібного товару Феодосійська митниця не задокументувала, і керівництво Таврійської області (радник з митної справи та віце-губернатор К.І. Габліц) намагалося пролити світло на цю ситуацію.

Пробувши в Сімферополі три дні й повернувшись до Феодосії, А.М. Федоров від свого товариша К.С. Піщалкіна дізнався про подальші зловживання цолнера А. Степанова, а саме про випущене з Феодосійського порту всупереч забороні торгове судно згадуваного купця Доросія з французьким милом та про недбале ставлення цолнера до зважування товарів – цолнер перевіряв тюки вибірково [3, арк. 12] (у цьому випадку провина цолнера дещо перебільшується, адже категоричної вимоги зважувати або перемиряти всі товарні місця в митних інструкціях не було – під час митного огляду можна було обрати для перевірки кілька штук матерії, або тюків, або бочок і т.д. і перевірити їх відповідність заявленому в оголошенні обсягу, і лише в разі виявлення якоїсь невідповідності перевіряти далі).

Наступною в переліку згаданих А.М. Федоровим зловживань описана купівля службовцями Феодосійської митниці товарів у купців, начебто з добровільної згоди останніх. Купували товар невеликими партіями (по 1 – 2 предмети різних товарів), ціну товару визначали, помноживши оголошену купцями ціну в 1,5 – 2 рази, "замовленим" товарам склали список і зібрали гроші – у цій ситуації сам пакгаузний інспектор не вбачав практично ніякого порушення або зловживання, хоча купувати товари митникам суворо заборонялося (виняток тільки для офіційного викупу товарів, якщо купець оголошував їх за низькою ціною задля зменшення мита (якщо мито сплачувалося з ціни) – у цьому випадку митниця офіційно викупувала товари державним коштом із доданням певного відсотка від вартості всього товару). Після складання так званого "регістру" товарів із розрахунками їх вартості для митників було розпочато митне оформлення привезених товарів. Уже в процесі митного оформлення вагштемпельмейстер К.С. Піщалкін знову поділився своїми підозрами щодо керівництва митниці і можливості фальсифікації митної документації, знову аргументуючи тим, що й він сам, і А.М. Федоров не мають достатнього досвіду в митній справі. Підозри виявилися не марними, оскільки невдовзі до Таврійської казенної палати від іноземних купців надійшла скарга, у якій митників звинуватили в здириництві, а саме у свавільному вилученні товарів під час розвантаження торгових суден [3, арк. 13 зв.]. Розбиратися у ситуації до Феодосійської митниці прибув радник із митної справи Таврійської казенної палати Е.І. Караценов. Особисто А.М. Федорову були пред'явлені звинувачення в грубому ставленні до купецтва та безоплатному вилученні купецьких товарів під час їх знаходження в пакгаузах (відповідно до змісту скарги) – виправдатися пакгаузний інспектор зміг тільки тим, що товари брали всі службовці й усі заплатили гроші за товари. Згодом з'ясувалося, що гроші були дійсно заплачені, і невдовзі митний радник повернувся до Сімферополя, а на Феодосійській митниці почалися відставки: першим пішов у відставку касир, другим отримав відставку А.М. Федоров [3, арк. 14-14 зв.]. Сам А.М. Федоров у своїх свідченнях відзначив, що був звільнений "по причине собираемого мною у купцов товаров и чрез оное дачи повода другим таможенным чинам к таковому поползновению" [3, арк. 14 зв.], що майже збігається з формулюванням самого розпорядження Таврійської казенної палати – "за чинимые им приходящим в Феодосийский порт купцам разные обиды и за подачу тем повода к таковому же поползновению и другим таможенным чинам" (розпорядження про звільнення датоване 23 вересня 1793 року) [4, с. 231-232; 7, арк. 61].

Незважаючи на оголошену відставку пакгаузного інспектора, А.М. Федоров та К.С. Піщалкін ще сподівалися знайти докази зловживань керівництва Феодосійської митниці, задля чого всіма можливими та неможливими способами намагалися дістати фінансову документацію митниці і встановити "совершенное хищение интереса" – певних успіхів вони досягли (цьому сприяла робота зі службовою документацією за межами митної установи, що, до речі, було заборонено ще "Генеральним регламентом" 1720 року [11, с. 108-135]), але завершити справу вони не змогли через розпорядження казенної палати про термінову здачу зібраної митницею суми, адже "казенное дело прежде сделать нужно" [3, арк. 15]. Необхідно відзначити, що опис окремих подій містить, з одного боку, елементи детектива, а з іншого – елементи життєвої драми дрібного чиновника, який невимовно боявся покарання як за причетність до зловживань, так і за недонесення про ці ж зловживання, як, наприклад опис останніх днів перебування А.М. Федорова на митниці після звільнення і до його від'їзду до Сімферополя. Крім того, обидва службовці добре розуміли, а А.М. Федоров навіть знав із власного досвіду значення родинних зв'язків для розвитку службової кар'єри і тому "по причине Ленгарова (*екер Феодосійської митниці й один з "підозрюваних"* – Ю. Г.) родства с какою не знаю Таврической гражданской палате председателю, тогда имевшему чин надворного советника и кавалера Евстафию Ивановичу Натаре, если ж и Федор Андреев будет действительно директором в таможене и тут местилась опасность от господина Самойлова (*генерал-прокурор, у якого Ф. Андреев*

був управителем таврійських слобід – Ю. Г.)" [3, арк. 15 зв.] колишній пакгаузний інспектор та вагштемпельмейстер так і не наважилися офіційно повідомити про зловживання.

Не полишаючи надії знайти переконливі докази та надійних свідків зловживань, обидва службовці намагалися зібрати інформацію про ситуацію в інших портах чорноморського та азовського узбережжя (наприклад, про Очаківську і Таганрозьку митниці), де також практикувалися змови купецтва з митними чиновниками задля зменшення митних платежів шляхом оголошення заниженої кількості товарів, але виявилось, що єдиний потенційний свідок перебував у Константинополі в торгових справах [3, арк. 16 зв.]. Тому А.М. Федоров та К.С. Піщалкін домовилися і навіть присяглися одне одному не полишати цю справу і таки написати донос, але пізніше, а до того часу тримати все в таємниці. На цьому, власне, і закінчується митна епопея Андрія Мойсейовича Федорова на півдні України. Своєю Нестроеву причини свого звільнення з Феодосійської митниці він пояснив тим, що "между греками и малороссиянами великороссийскому человеку жить никак не можно" [3, арк. 16 зв.]. Що ж до завдання генерал-прокурора О.Б. Куракіна з'ясувати "прямой источник побудивший к таковому доносу" [3, арк. 7], то сам А.М. Федоров свої дії пояснював двома причинами: він сподівався, що, написавши донос, "исполню тем долг верноподданической моей присяге, а с другой избавлю себя от предстоящей опасности по открытии помянутых злоупотреблений быть судимому вместе с виновными в том" [3, арк. 17].

У письмовому вигляді свідчення А.М. Федорова також не справили належного враження ані на генерал-прокурора, ані на імператора, про що свідчить не тільки резолюція Павла I, але й сама записка О.Б. Куракіна, у якій стисло подавався зміст свідчень А.М. Федорова про зловживання в Таврійській області, адже генерал-прокурору вдалося викласти всю інформацію про зловживання практично на одному аркуші (замість дев'яти аркушів у А.М. Федорова) – були виділені три події, які, власне, й тлумачилися як зловживання: по-перше, привезення французького мила та вивантаження з торгового судна п'яти сундуків без належного митного огляду, по-друге, вивезення білої та сірої вовни замість чорної, по-третє, за відсутності цолнера А. Степанова було виявлено навантаження на торгове судно сирих шкір, заборонених до вивезення з Російської імперії (факт виявлення контрабанди сирих шкір пакгаузним інспектором А.М. Федоровим 1 липня 1793 року зафіксований Таврійською казенною палатою, яка отримала його звіт [4, с. 232; 9, арк. 61]). Останньою в переліку є насамперед підозра на зловживання: генерал-прокурор згадав ведення окремого від цолнерського обліку товарів та митних зборів А.М. Федоровим та К.С. Піщалкіним – розрахована ними сума відрізнялася від розрахунків цолнера на 3000 рублів, які, власне, і склали ті самі значні збитки, про які у своєму зверненні до імператора писав секретар Воронежської міської думи [3, арк. 2]. Остання інформація перевірки фактично не підлягала через специфіку створення початкової митної документації. Не забув генерал-прокурор вказати в записці й причину звільнення з митниці самого донощика, а саме його участь у здиригстві ("брали у иностранных купцов товары безпошлинно") [3, арк. 19]. Можливо, ця записка генерал-прокурора відіграла не останню роль у резолюції імператора Павла I щодо наданих А.М. Федоровим свідчень про зловживання: "донос его по рассмотрении Его Величеством оказался не заслуживающим никакого уважения и для того строжайше подтвердит ему, чтобы он впредь не дерзал беспокоить Его Величество под опасением неминуемого по законам наказания" [3, арк. 20]. Останній документ у справі (датований 18 березня 1797 року) являє собою підписку секретаря Воронежської міської думи А.М. Федорова про нерозголошення інформації про зміст власного доносу та про перебування в Таємній канцелярії: власне текст підписки був написаний не самим А.М. Федоровим – тут тільки його підпис [3, арк. 21].

Для повернення А.М. Федорова до Воронежа був виданий паспорт, але згадок про витрати на проїзд у виявлених документах не маємо – найвірогідніше, що

секретар повертався до Воронежа власним коштом [3, арк. 20]. Але про це, як і про подальшу долю секретаря Воронежської міської думи, певних відомостей не маємо.

Таким чином, завдяки не дуже вдалим спочатку пошукам, а згодом і не дуже вдалий службовій кар'єрі секретаря Тульського намісницького правління Андрія Мойсейовича Федорова в Катеринославському намісництві та в Таврійській області маємо доволі яскраву розповідь про його поневіряння півднем України.

Свідчення А.М. Федорова відображають не тільки життя та умови праці пересічних митних службовців 90-х рр. XVIII ст., але й умови та особливості зовнішньої торгівлі на прикладі роботи однієї з найбільших митних установ на півдні України, ставлення місцевої адміністрації та вищої влади до роботи митних установ і до розвитку зовнішньої торгівлі, ставлення митних службовців до виконання своїх службових обов'язків та безпосередньо до торгуючого купецтва, відносини між купецтвом (російським чи південноукраїнським) і місцевою адміністрацією від митного до губернського керівництва і т.д. Особлива цінність цих свідчень полягає в тому, що їх автором є людина, яка не мала досвіду торгівлі (тим більше досвіду зовнішньої торгівлі), не мешкала і не працювала в прикордонному регіоні, де зовнішня торгівля суттєво координує життя пересічних мешканців (багато хто з митників – такі ж самі місцеві мешканці), а саме поняття "контрабанда" тлумачиться доволі приблизно і за певних умов не тільки не розглядається навіть як дрібне порушення законодавства, а й сприймається, хоча й як альтернативна, але найприбутковіша форма зовнішньої торгівлі.

Список використаних джерел та літератури

1. *Российский государственный архив древних актов (далее – РГАДА). – Ф. 276, оп. 3, д. 1448.*
2. *Там же. – Ф. 19, оп. 1, д. 297, ч. 1.*
3. *Там же. – Ф. 7, д. 3023.*
4. *Джерела з історії Південної України. Том 8 // Формування митної мережі Південної України (1775 – 1819) / Упорядник Ю. Головка / Передмова: Ю. Головка. – Запоріжжя: Тандем-У, 2007. – 608 с.*
5. *РГАДА. – Ф. 1261, оп. 6, д. 425.*
6. *Кадрова політика на митних установах Південної України в останній чверті XVIII – першому двадцятиріччі XIX ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Том 12. – Київ, 2006. – С. 140-155.*
7. *Впровадження та розвиток митної мережі на півдні України (остання чверть XVIII – перша половина XIX століття). Збірник документів та матеріалів. (Матеріали до курсу "Історія митної справи та митної політики в Україні"). – Дніпропетровськ, 2002. – 465 с.*
8. *Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – Т. XLIV. – СПб., 1830. – 1171 с.*
9. *Державний архів Автономної Республіки Крим. – Ф. 369, оп. 1, спр. 8.*
10. *РГАДА. – Ф. 16, д. 799, ч. 1.*
11. *Реформы Петра I. Сборник документов. Сост. В.И. Лебедев. – М., 1937. – 380 с.*

SUMMARY

This article is dedicated to enlighten the abuses on the testimony of the Feodosiya custom-house in Tavriya province, the particularities of the activity of the custom institutions and the organization of the foreign trade in the South of Ukraine at the end of the XVIII-th century.

Key words: *source, foreign trade, customs duty, custom-house, customs official, documentation, bribery, contraband, merchants.*